

MESUT YEĞEN
UĞRAŞ ULAŞ TOL
MEHMET ALİ ÇALIŞKAN
Kürtler Ne İstiyor?

İletişim Yayınları 2352 • Bugünün Kitapları 206

ISBN-13: 978-975-05-2013-6

© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2016, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Hüseyin Türk

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Burçin Gönül

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MESUT YEĞEN
UĞRAŞ ULAŞ TOL
MEHMET ALİ ÇALIŞKAN

Kürtler Ne İstiyor?

Kürdistan'da Etnik Kimlik,
Dindarlık, Sınıf ve Seçimler

MESUT YEĞEN 1964'te Siverek'te doğdu. Ankara Atatürk Lisesi'nden mezun oldu. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden lisans (1986) ve yüksek lisans (1989), Essex Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden doktora (1994) derecesini aldı. Anadolu Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyeliği yaptı. Halen İstanbul Şehir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyesidir. Türk milliyetçiliği, Kürt sorunu ve Türkiye'de yurttaşlık meseleleri üzerine çalışmaktadır. Yayımlanmış kitapları şunlardır: *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu* (İletişim, 1999), *Müstakbel Türk'ten Sözde Vatandaş: Cumhuriyet ve Kürtler* (İletişim, 2006), *Son Kürt İsyamı* (İletişim, 2011), *İngiliz Belgelerinde Kürdistan* (Dipnot, 2012).

UĞRAŞ ULAŞ TOL 1974'te Adana'da doğdu. Ankara Anadolu Lisesi'nden mezun oldu. Orta Doğu Teknik Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Bölümü'nden lisans (1998), Ankara Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü'nden yüksek lisans (2001) ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü'nden doktora (2008) derecesini aldı. 15 yılı aşkın bir süredir akademi dışında araştırmacı olarak çalışıyor. Sivil toplum, etnik kimlik, gençlik, yeni muhafazakârlık, yeni medya gibi birçok farklı konudaki araştırma projesinde ve projelere ait yayınların yazarları arasında yer aldı.

MEHMET ALİ ÇALIŞKAN 1971 yılında Çayırılı'da doğdu. Ankara Dikmen Lisesi'nden mezun oldu. Lisans eğitimini Orta Doğu Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde tamamladı, aynı üniversitenin Sosyoloji Bölümü'nde yüksek lisans yaptı. Sivil toplum, sivil toplum kuruluşları, STK projelerinin toplumsal etkileri üzerine araştırmalarda yer aldı. Bu çalışmaların raporları çeşitli uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları tarafından yayımlandı.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	7
1. ÖZETLE.....	15
2. KÜRTLER KAÇ KİŞİ?.....	25
3. KÜRDİSTAN'DA SEÇİMLER.....	39
4. KÜRDİSTAN'DA ETNİK KİMLİK, MEZHEP, DİNDARLIK, AŞİRET VE SINIF.....	59
5. KÜRDİSTAN'DA SİYASİ TERCİHLER.....	87
6. KÜRTLER NE İSTİYOR?.....	125
7. KİM, NE DÜŞÜNÜYOR?.....	143
8. PARTİLER VE SEÇMENLER: BEKLENTİLER VE ELEŞTİRİLER.....	147
KAYNAKÇA.....	159

SUNUŞ

Kürt meselesinin bunca zamandır bunca sıkıntı yaratıyor oluşunun, hallolmak bir yana giderek içinden çıkılmaz hale gelişinin meseleye dair bilgi azlığıyla çok bir ilgisi yok. “Kürt meselesi nedir?”, “Halli için ne yapmak lazım?” soruları hakkında epey bir bilgi çoktandır mevcut ve mesele- nin sebep olduğu mağduriyeti sonlandırmak, bu meseleden türeyen siyasi ve sosyal sıkıntıları gidermek isteyenlerin eli- nin altında.

Kürt meselesinin ne olduğu ve halli için neyin lazım geldi- ği hakkında genel bilgimiz az olmamakla beraber, meselenin kimi esaslı kısımlarına, kritik bazı detaylarına dair bilgimiz bazen çok az, bazen çok bulanık. Öyle ki, meseleye dair en “objektif,” en sayısallaştırılabilir veriler bile ya yok ya da çok az. Olanlar da net değil veya yaygın olarak bilinmiyor. Yurt- taşların kaçını kendini Kürt sayıyor? Kendini Kürt sayan yurt- taşların kaçını (nerede, ne kadar) Kürtçe konuşuyor? Kürtle- rin ne kadarı Kürdistan’da, ne kadarı Türkiye’nin diğer kı- sımlarında yaşıyor? Bu temel soruların bile güvenilir, sınıan- mış cevapları yok; olanlar da pek bilinmiyor.

Meselenin bu esaslı kısımlarının yanı sıra, üzerine çok konuşulmakla beraber çok fazla güvenilir bilgimizin olmadığı bir başka konu daha var: Kürtlerin siyasi tercihleri. Kürtlerin ne kadarı Kürt meselesinin ana taşıyıcısı HDP'ye (ve PKK'ye), ne kadarı sistem partilerine teveccüh gösteriyor, bunu çok bilmiyoruz. Kürtlerin çoğunluğu, en azından 7 Haziran 2015 seçimlerine kadar, gerçekten de hep sistem partilerine mi oy verdi? Bunu da bildiğimiz pek söylenemez.

Kürtlerin hangileri HDP'yi, hangileri sistem partilerini tercih etti, ediyor? Bu da meselenin üzerine epey spekülasyon yapılan ama az bilinen bir detayı. Zaza, Kürt; Şafii, Hanefi, Alevi; dindar, seküler; kadın, erkek; genç, yaşlı; zengin, yoksul olmanın Kürtlerin siyasi tercihlerinin oluşmasında kayda değer bir etkisi var mı, bunu da bilmiyoruz ya da bildiklerimiz çok güvenilir değil.

Keza, Kürtlerin ne kadarı ve hangi Kürtler HDP ve PKK tarafından ortaya konan ya da seslendirilen siyasi taleplere onay veriyor, bu da çok bilinen bir husus değil. HDP'ye oy veren Kürtler HDP ve PKK tarafından ortaya konan her talebi, her öneriyi destekliyor mu? Hangi HDP'liler hangi talepleri sahipleniyor, hangilerini sahiplenmiyor? Sistem partilerine destek veren Kürtlerden HDP ya da PKK tarafından savunulan taleplere sahip çıkan var mı? Varsa, hangi taleplere, hangi Kürtler sahip çıkıyor? Kürtlerle yan yana yaşayan Kürt olmayanlar Zazalar, Araplar ve Türkler bu taleplere nasıl bakıyor? Kısacası, o meşhur sorunun, "Kürtler, 'Kürdistanlılar' ne istiyor?" sorusunun cevabına hiç değilsen de pek az vakıfız.¹

1 Ne olur ne olmaz, bu kitaba ismini de veren "Kürtler ne istiyor?" sorusunu ironiyle kullandığımızı belirtelim. Bu meşum soru, malum, uzun zamandır soruluyor ve sorulduğu her durumda bir kısım yan soruları ima etmekle kalıyor, bir de cevaplanmasına rağmen soruluyor; aslında cevaplandıkça soruluyor. Şöyle ki... Evvela, "Kürtler ne istiyor" sorusu, formu itibarıyla bir bilgi sorusu gibi görünmekle birlikte, aslında yan sorulara açılan bir kanaat tümcesi.

Kürt meselesinin bu esas ve detayları hakkında bilgimiz az olmakla beraber, kuvvetli kanaatlerimiz, genelgeçer ezberlerimiz az değil. Kürtlerin sayısına dair “5-6 milyonu geçmezler” diyenler de var(dı), “25 milyondan çok” diyenler de. Sınanmış bir bilgiye değil de, tekrar edilegelen ezberlere dayanarak elbette.

Büyük küçüklü daha başka ezberlerimiz var: “Kürtlerin büyük çoğunluğu AK Parti’ye, sistem partilerine oy verir”, “Dindar Kürtler AK Parti’yi, seküler Kürtler HDP’yi destekler”, “HDP bölgenin CHP’sidir”, “AK Partili Kürtler, HDP’li Kürtlerden çok farklıdır”, “Batı’daki gibi Kürdistan’da da kutuplaşma yüksektir”, “Kürtlerin derdi Kürtçe ya da özerklik değil; aş, iş”, “Bölgede aşiretler çok etkili” vb.

Kürt meselesinin bu esas ve detaylarına vâkıf olmanın, bu esas ve detaylarına dair kanaatleri ve ezberleri sınanmanın yolu belli: daha çok güvenilir bilgiye sahip olmak. Bu neviden bilgimiz az ama yok değil. Kamuoyunun ve kanaat üreticilerinin dikkatini çok çekmemiş olmakla birlikte Cumhuriyet dönemi boyunca yapılan nüfus sayımları, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü’nce düzenli olarak yapılan Kadın Sağlığı Araştırması, KONDA gibi araştırma şirketlerince yürütülen araştırmalar (KONDA 2006), kimi akademisyenlerce yapılan veri analizi ve saha çalışmaları (Özsoy vd. 1992, Mutlu 1995, Mutlu 1996) yukarıda aktarılan solların bir kısmına iyi kötü cevap veriyor. Bu neviden çalışma ve araştırmaların ortaya koyduğu bilgi vesilesiyledir ki, Kürtlerin Türkiye nüfusu içerisindeki oranının %15-18 ara-

“Kürtler ne istiyor?” sorusu, sorulduğu her yerde, “Kürtler (daha) ne istiyor?”, “Kürtler (aslında) ne istiyor?”, “Kürtler (yine) ne istiyor?” gibi soruları ima ediyor. Bir şeyler öğrenmek, bir bilgi ortaya çıkarmak için değil, bir tutum, bir tavır bildirmek için soruluyor bu bildik soru. Böyle olduğu için de cevaplandırıldığı anda yeniden soruluyor. Kürtler bu soruya yüz senedir kırk çeşit enstrümanla cevap vermiş olsa da, “Kürtler ne istiyor?” sorusu sorulmaya devam ediyor, çünkü bu meşum soru, aslında Kürtlerin bu soruya verdiği cevaplar beğenilmediği için soruluyor, Kürtlerin ne istediği merak edildiği için değil.

sında olduğunu (KONDA 2011) ve Kürdistan’da meskûn Kürtlerin çoğunluğunun sistem partilerine oy vermeyişinin ilk kez 7 Haziran 2015’te gerçekleşmediğini biliyoruz.²

Kürt meselesinin kimi esas ve detaylarına dair az biraz bilgimiz olmasına karşın, Kürt yurttaşların siyasi tercihlerine; Kürdistan’da seçmen davranışına; etnik kimlik, sınıf, toplumsal cinsiyet, yaş, inanç, mekan gibi sosyolojik değişkenlerin bu tercih ve davranışları farklılaştırıp farklılaştırmadığına dair neredeyse hiçbir şey bilmiyoruz.³

TÜBİTAK 1001 programı tarafından sağlanan destekle, 2013 Mayıs-2015 Mayıs tarihleri arasında yaptığımız “Kürt Seçmenlerin Oy Verme Dinamikleri: Kuzeydoğu-Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu Alt Bölgelerinde Seçmenin Siyasal Tercihlerinin Sosyolojik Analizi” başlıklı araştırmayla bu neviden bir bilgi üretmeyi hedefledik. Nüfusunun büyükçe bir kısmı Kürtlerden oluşan illerde yaşayan yurttaşların siyasi tercihlerine, sadece hangi partileri değil, hangi siyasi talep ve önermeleri desteklediklerine baktık. Bu tercihleri koşullandıran sosyolojik değişkenler mevcut mudur ya da Kürt, Zaza, Arap, Türk; Şafii, Hanefi, Alevi; dindar, seküler; kadın, erkek; genç, yaşlı; zengin, yoksul olmak gibi çok bilinen sosyolojik değişkenler yurttaşların siyasi tercihlerini hangi ölçüde etkilemektedir, bunu anlamak istedik.

Kürdistan’da, Kürt illerinde meskûn olup olmamanın siyasi tercihlerin şekillenmesinde etkili olduğu yolundaki araştırma öncesi gözlemden⁴ hareketle, araştırma alanını nüfusu-

2 Kürdistan’da meskûn Kürtlerin çoğunluğunun 2011 seçimlerinde Kürt partisine oy vermiş olduklarına dair iki değerlendirme için bkz. Ekmekçi 2011a ve Yeğen 2011.

3 Kürtlerin siyasi tercihlerini etkileyen sosyolojik faktörler meselesi üzerine yapılmış kıymetli birkaç çalışma için bkz. Ergil 1995, Sarıgil & Fazlıoğlu 2010, Sarıgil 2011, Ekmekçi 2011b, Sarıgil & Fazlıoğlu 2014, Sarıgil & Karakoç 2016.

4 Malum, sakinlerinin çoğunluğu Kürtlerden oluşan şehirlerde 2002 genel seçimleriyle başlayıp 2007 genel seçimlerinde kalıcılaşan bir eğilim mevcut. Tür-

nun büyükçe bir kısmı Kürt yurttaşlardan oluşan iller olarak sınırladık. Bu iller dışında kalan yerlerde meskûn (Kürt ve diğer etnik gruplardan) yurttaşların siyasi tercihlerinin nasıl şekillendiği sorusu ayrıca araştırılmayı hak ediyor.

Kürdistan ya da “Kürt illeri” malum epey tartışmalı adlandırmalar ve bu araştırmanın söz konusu tartışmaya herhangi bir katkıda bulunmak niyeti olmadı. Araştırmanın esas derdi, büyükçe bir kısmı kendisini Kürt olarak adlandıran ya da anadili Kürtçe olan yurttaşlarca meskûn şehirlerde yaşayan yurttaşların siyasi tercihlerinin sosyolojik açıklamasını yapabilmek oldu.

Araştırmanın ilk safhasında, dolaylı da olsa Kürtlerin ve “Kürdistanlıların” nüfusuna ve siyasi tercihlerine dönük bilgi ihtiva eden kaynakları, araştırmaları elden geçirdik. Kürtlerce meskûn illerin etnik (dilsel) ve sosyo-ekonomik kompozisyonuyla, bu illerde meskûn yurttaşların çok partili dönemdeki siyasi tercihlerine bakıp, geçmiş durumu ve bugünkü zemini anlamaya çalıştık. Bu ön çalışmanın ilk iki bölümde aktarılacak sonuçları önemli kimi bulgular içeriyor.

Ardından, “Kürtler, ‘Kürdistanlılar’ ne istiyor?” ve “Kürt, Zaza; Şafii, Hanefi, Alevi; dindar, seküler; kadın, erkek; genç, yaşlı; zengin, yoksul olmak Kürdistanlıların siyasi tercihlerini şekillendiriyor mu, şekillendiriyorsa nasıl?” sorularının ilk cevaplarını almak ve bu cevapları daha etraflıca alabilmeyi mümkün kılacak bir soru kağıdı oluşturmaya hazırlık yapmak üzere derinlemesine mülakatlar gerçekleştirdik. İlk safhada, sivil toplum kuruluşu yöneticileri, bölge milletvekilleri, akademisyenler, meslek odası temsilcileri, iş adamları ve siyasi parti temsilcilerinden oluşan 65 ka-

kiye'nin diğer kısımlarındaki seçmenler tarafından tercih edilen iki büyük siyasi parti, CHP ve MHP, 2007'den beri bu illerde kayda değer bir varlık gösteremezken, seçmenlerin ezici çoğunluğu diğer iki büyük partiyi, HDP ve AK Parti'yi destekliyor. Bu durum, Kürtlerin yoğun yaşadığı illeri ayrı bir araştırma birimi olarak almayı makul kılıyor.

naat önderiyle derinlemesine mülakat yaptık. Bu mülakatlardan edinilen bilgi ve izlenimi esas alarak farklı yaş, cinsiyet, eğitim, gelir, etnik kimlik ve mezhep gruplarından ve farklı siyasi tercihlere sahip 72 seçmenle derinlemesine mülakat gerçekleştirdik. Kürdistan'da nüfus kompozisyonuna ve siyasi tercihlere dair mevcut çalışmaların incelenmesinden ve gerçekleştirilen bu 137 mülakattan elde edilen bilgi ve izlenimlere yaslanarak, seçmenlerle yapılması planlanan yüz yüze anket görüşmelerinde kullanılacak soru kâğıdını hazırladık.

Araştırmanın sonraki ve esas safhasında Adıyaman, Ağrı, Bingöl, Batman, Diyarbakır, Hakkari, Kars, Mardin, Şanlıurfa, Şırnak, Tunceli ve Van'dan oluşan 12 ilde 1918 yüz yüze anket gerçekleştirdik. Kürtlerle meskûn illerden bu 12 ili seçmemizin birkaç sebebi var. Evvela, geride kalan birkaç seçimde istikrarlı bir biçimde HDP ve AK Parti'ye yüksek, orta ve düşük oranlarda oy verilen illerin temsil olunmasını arzu ettik. İkinci olarak, etnik aidiyetin seçmen tercihlerine etkisini anlamak için Kürtlerin Türk, Arap ve Zaza yurttaşlarla birlikte meskûn olduğu illeri (sırasıyla Kars, Mardin ve Bingöl) aldık. Hanefilik ayrımının seçmen tercihlerinin şekillenmesinde bir önemi olup olmadığını anlamak için Şanlıurfa (ve Adıyaman), Alevilik ayrımının önemini anlamak için de Tunceli'nin araştırma evrenine dahil edilmesine karar verdik. Son olarak, Kürdistan'a mücavir yerleşimlerde meskûn olmanın seçmen tercihlerine bir etkisi olup olmadığını sınamak için de Adıyaman'ı (ve Kars) dahil ettik. Bu mülahazalarla seçilen 12 şehirde 1918 yüz yüze anket gerçekleştirildi. Sonunda, anketlerin gerçekleştirildiği iller ve bu illerde yapılan anket sayıları şöyle oluştu: Adıyaman (109), Ağrı (141), Bingöl (226), Batman (119), Diyarbakır (280), Hakkari (77), Kars (70), Mardin (140), Şanlıurfa (318), Şırnak (102), Tunceli (80) ve Van (256).